

OLVASÓNAPLÓ

NAGYSZÓTÁR SZÜLETIK

Szerbhorvát—magyar szótár I—II. Főszerkesztő: Kovács Káimán.
Tartományi Tankönyvkiadó Intézet, Újvidék, 1968—1971.

Bizony csaknem két évtizede már annak, hogy Újvidéken, a vajdasági művelődési egyesületek szövetsége magyar alosztályának helyiségében B. Szabó György elnökletével összeült egy tanárokból, újságírókból, jogászokból és politikusokból álló kis bizottság, s meghozta az első bizonytalan határozatot arra vonatkozóan, hogy el kell készíteni a szerbhorvát—magyar nagyszótárát. A munka mikéntjével kapcsolatos elképzelések tulajdonképpen csak még ezután, menet közben születtek. Nem voltak még akkor a szótárkészítéssel kapcsolatos tapasztalatok. Az előző években készült ugyan egy kis szótár, de ez nemigen volt más, csupán bizonyos szűkített kivonata Blagoje Brantić és dr. Derra György 1894-ben készült, jórészt szintén meglehetősen kis terjedelmű és főleg elavult szóanyagú szótárának, s nem is jelent meg, csupán az első, a szerbhorvát—magyar része, de ez sem volt alkalmas arra, hogy megoldja az ebben a tekintetben már régóta érezhető, krónikussá vált hiányt, legfeljebb bizonyos mértékben enyhítette a szükségletet. A parancsoló szükséglet ugyanis sokkal nagyobb volt annál, semhogy toldozgatással-foltozgatással, efféle régeből készült szótárkivonatokkal meg lehessen oldani.

A háború befejezése után az új utakon járó ország nem csupán iparát és mezőgazdaságát teremtette újjá, hanem megváltoztatta belső tartalmát is, s ennek a mélyreható változásnak megfelelően új fogalmak születtek a szerteágazó munka közben, olyan fogalmak, amelyekre magyar nyelven is meg kellett találni a megfelelő szavakat, semmi esetre sem elégedve meg az újságírók, vagy politikusok alkalmi szócsinálmányaival, melyek legtöbbször nem voltak többek a szláv szó tükörfordításainál, mégis rövidebb-hosszabb ideig meghonosodtak a tömegek körében is. Mert hát — valljuk be! — honnan is találhatna az egyszerű ember szavakat az új fogalmakra, ha nem az újságból, s az újságíró, vagy politikus honnan is vehetné őket, ha egyrészt nem jut hozzá megfelelő magyar nyelvű politikai és egyéb szakirodalomhoz, másrészt amihez hozzájut, az nem elégíti ki szükségleteit, mert részben valóságos, részben mondva csinált különbségek mutatkoznak a két szomszédos országban egy nyelven használt szavak és fogalmak belső tartalma között!

El kell ismerni, hogy a jugoszláviai magyar nyelv kezdett megtelni olyan elemekkel, olyan szavakkal, amelyeknek értelmét a határon túl élő magyarok meg sem értették, vagy ami még rosszabb, félreértették, nem ugyanarra a fogalomra vonatkoztatták. A tervezett szerbhorvát—magyar nagyszótárnak tehát nem csupán az lett a feladata, hogy segítséget nyújtson az egymás mellett élő népek jobb megértésében és közeledésében, hanem ugyanakkor bizonyos rendet is kellett teremtenie az eluralkodó nyelvi zűrzavarban.

De hát hogyan is kellene munkához fogni? Egyrészt nem voltak a szótárkészítésben tapasztalt szakemberek, sőt még alaposan képzett nyelvészek sem. Volt egy-két tanár, egy-két író és újságíró, aki érdeklődött a nyelvészeti kérdések iránt, ezeket a rendelkezésre álló erőket kellett hát összefogni, hogy félig-meddig laikus alapokon, de nem laikus szinten megkezdjék a nagy munkát. Nagyon is érthető, hogy — különösen kezdetben — mindenki bizonyos kételkedéssel és gyanakvással tekintett a nagyszabásúnak ígérkező kezdeményezésre, előre is sajnálva azokat a hatalmas összegeket, amelyeket a társadalmi szükségletek más területeiről kell elvonni azért, hogy beleöljék őket egy legalább is gyanús kimenetelű vállalkozásba. A munka sikerében való kételkedést még csak fokozta, hogy tulajdonképpen nem csupán a magyar szótárkészítő szakemberek hiányoztak, de nem volt még az az alap sem, amiből megbízhatóan ki lehetett volna indulni. A régi szerbhorvát—magyar szótárak már terjedelmükénél fogva sem feleltek meg a nagyszabású elképzelésnek, hiszen a szokincsnak csak egy egészen kicsiny, jórészt elavult, időszerütlenné vált területét ölelték fel, s a mellett nem csupán a legújabb szóanyag hiányzott belőlük, hanem például a kifejezések végtelen tára is, amelyeket nem lehet egyszerűen a szavak szó szerinti átültetésével átfordítani magyar nyelvre, mert akkor esetleg egészen mást jelentenek, hanem a nyelv szellemének megfelelő, azonos értelmű kifejezést kell megtalálni és tolmácsolni magyar nyelven is. De még nem is csupán csak a szerbhorvát—magyar szótárak szóanyaga volt alkalmatlan az efféle nagyobb vállalkozás megbízható alapjául, hanem a fellelhető egy- és kétnyelvű más szerbhorvát szótárak is. A Jugoszláv Tudományos és Művészeti Akadémia szótára még befejezetlen volt, és egyébként is már befejezése előtt is inkább csak történelmi jellegű szótárnak volt tekinthető, hiszen hiányzott belőle a legújabb szóanyag. Bakotić irodalmi szótára is elavult, egyáltalán nem terjedt ki új fogalmakra, új kifejezésekre. A Matica srpska és a Matica hrvatska csak akkortájt kezdett bele új anyagot is felölő szótárának előkészítésébe. A kétnyelvű szótárak közül Ristić és Kangrga szerbhorvát—német szótára volt a legnagyobb, de nem a legújabb is egyúttal, hiszen ebben szintén nem lehetett megtalálni az új élet új fogalmainak megfelelő új szavakat, de még csak a nagyvárosokban kifejlődő argó új szavait és kifejezéseit sem. Vuk nagy szótára szintén csak a régi értelemben érezhető nagynak, másrészt elavultságához kétség sem férhet. Volt ugyan egy-két újabb kétnyelvű szótár is, részben új szavakkal, de ezek méreteikben, szóanyagukat tekintve nem voltak jelentékenyek.

Amikor tehát megindult a munka, minden rendelkezésre álló szótári anyag átnézésére ki kellett terjednie, beleértve még az időközben megjelenő újabb műveket is. A felhasznált szótárakat persze lehetetlenség volna mind felsorolni, és minden bizonynyal felesleges is, hiszen aki kíváncsi rá, megtalálja a hosszú sort a nagyszótár azóta megjelent első kötetében. Csupán szemléltetésül kívánok megemlíteni néhány igen fontos művet, például a már említett szótárakon kívül Benešić horvát—lengyel szótárát, Drvodelić horvát—angol szótárát, a zágrábi lexikográfiai intézet enciklopédiáját, Hadrović szerbhorvát—magyar kisszótárát, Vujaklija idegen szavak lexikonát, vagy a magyar művek közül például a Bárczi Géza és Országh László szerkesztésében megjelent *A magyar nyelv értelmező szótárát*, nem is szólva mondjuk a közmondások és szólások mindkét nyelven megjelent gyűjteményeiről, az időközben kiadott kisebb-nagyobb új szótárkötetekről és arról sem, hogy a szótár készítői munka közben megkapták a szerb és horvát, sőt a magyar tudományos akadémia teljes támogatását is. Mindez persze egyáltalán nem pótolhatta azt a nagyarányú külön szógyűjtő munkát, amely a mai könyvek, folyóiratok, valamint napi- és hetilapok figyelmes áttanulmányozásából és az új szavak kijegyzéséből állt.

A lassan kibontakozó munkát nem egyszer megtorpantotta, hogy elfogyott az előirányzott és kiutalt pénz. Zökkenőket okozott persze a munkatársak, sőt a patronáló többszöri változása is, hiszen a művelődési egyesületek szövetségének magyar alosztályától idővel az Újvidéki Egyetem keretében létesült Magyar Tanszék, majd pedig a Hungarológiai Intézet vette át a szótárkészítésről való gondoskodást, a kiadást pedig a Tartományi

Tankönyvkiadó Intézet vállalta magára. A pénzelés kérdését azonban mindez nem oldotta meg teljesen, s bizony még ma, a két kötet megjelenése után is anyagi gondok merülnek fel a hátralevő harmadik kötet kiadásával kapcsolatban. Az időnként előtérbe kerülő anyagi jellegű problémák azonban egy pillanatra sem állították le az egyre terebélyesedő munkát. A kis faládikákban egyre szaporodtak a gépelt sorokkal megtölt kis szócédulák, s mire lényegében befejeződött a nagy munka, annyi szócédula, annyi értelmezett szó gyűlt össze, hogy még a 120 000 címszavas nagyszótár lapjain sem jut hely valamennyinek, annál kevésbé, mert hiszen a nagyszótár csupán a tágabb értelemben vett irodalmi nyelv szótára, és még ebben a terjedelemben sem vállalkozhatott arra, hogy nagyobb méreteket belemenjen az egyes szakmák, vagy tudományágak szakszótári részébe is. A nagyszótár mellett később külön munkák kezdődtek egyes szakszótárak összeállítása érdekében. A szakszavak legnagyobb része tehát a kis szócédulákról nem került át a szótár lapjaira, de a szakmai szavakon kívül a szócédulákon maradt számtalan tájjellegű, vagy elavult szó is. Ez a szócédulákon maradt anyag azonban egyáltalán nem értéktelen hulladék, hanem olyan rejtett kincs, amelyet szorgos munkával teremtetünk elő, s amely a szócédulákon maradványként feladatát. Mindjárt meg kell ugyanis mondani, hogy a szótárbizottság magának a szótárnak a kiadásán kívül magára vállalta azt a feladatot is, hogy megteremtí a közönségszolgálatot, vagyis akár levélben, akár élő szóval, telefonon át is segítségére lesz mindazoknak, akik hozzáférnek egy-egy szó, vagy kifejezés igazi jelentését keresve. Konkrétan tehát ennek a közönségszolgálatnak a révén a szócédulákon maradt anyag is szervesen beletartozik a megjelent szótárkötetek terjedelmes tartalmába, a maga módján bővíti az ismereteket, és így fel-tétlenül hozzájárul a két nép fiainak jobb megértéséhez.

Az imént már szóltam a szógyűjtéssel kapcsolatos nehézségekről. Ezekhez azonban hozzátartoznak a szótárkészítés nehézségei is, részben a munkában résztvevő emberek gyakorlati tapasztalatlansága miatt, részben pedig azért, mert a rendelkezésre álló régebbi szótárak készítői sem mindig voltak következetesek szótáraik összeállításakor. A szerbhorvát—magyar nagyszótár összeállítóinak tehát (amely szótár pillanatnyilag a legimpozánsabb, legnagyobb, legteljesebb szerbhorvát kétnyelvű szótár) nemcsak hogy munka közben kellett megszerelniük a részben a szakmai ismereteket is pótló tapasztalatokat, hanem ugyanígy munka közben kellett kialakítaniuk együttesen a szótárkészítés kritériumait is, hogy milyen mélyen nyúljanak például a szakszótárak és az ebbe a kategóriába tartozó egyéb szótári anyag tárházába, mennyit és mit markoljanak, meddig menjenek például a tulajdonnevek, idegen szavak kétnyelvű felsorolásában, mennyi és milyen jellegű tájszót, illetve részben elavult, de sokszor még mindig fel-felbukkanó szót vegyenek fel a szótárba. Egészen természetes, hogy a leghelyesebb és legelőszérűbb megoldás keresése közben nem egy ízben változtak az elképzelések is, s ez a körülmény szintén hozzájárult a munka meghosszabbodásához, hiszen nem egyszer a már kész szóanyagot is át kellett alakítani az új elképzeléseknek megfelelően. Persze, el kell ismerni, hogy még így is maradtak minden bizonnyal aránytalanságok a szótár anyagában, sőt talán akadnak következetlenségek a technikai megoldások tekintetében is. Egészen véve azonban az eddig megjelent két haragoszöld kötésű kötet is félreérthetetlenül tanúsítja, hogy nem volt igazuk azoknak, akik kezdetben a munka sikerében kételkedtek, mert az előttünk fekvő kötetek mindenképpen házigpótló szerepet töltenek be az egymásra utalt két nép egymáshoz közelítésében — méghozzá nem lebecsülendő szinten.

De hát vessünk néhány pillantást a két, eddig megjelent kötet anyagára, s úgy próbáljuk felmérni, hogy mit is jelent számunkra ez a nagyszótár, mi mindent is nyújt, aminek eddig hiányát éreztük. Ez a szemlélődés persze csupán egészen felületes lehet, hiszen igazán nem lehet néhány sorban bemutatni a mintegy kétezer oldalnyi terjedelmű két kötet tartalmát — még csak megközelítő érzékeltetéssel sem. Meg kell hát elégednünk azzal, hogy kiragadunk egy-két példát, s ennek alapján próbáljuk elképzelni a többi.

Csak úgy találomra, kezdjük talán a na előjáró szócskával!

Ha találkozunk vele a mindennapi beszédben, olyan természetesen mondjuk rá, hogy -on, -en, -ön, vagy -ra, -re a magyar jelentése, mintha ezzel mindent elárultunk volna róla. A szótár, a nagyszótár azonban nem elégedhet meg ezzel a kínálkozó felületes értelmezéssel, mert ha alaposabban utánanézzünk a dolognak, bizony a na szócskának ezenfelül még más jelentése is lehet. Elsősorban is rá kell mutatni, hogy nem is csupán egy vonzata van, hanem kettő: accusativus és locativus. Amellett pedig accusativussal nem jelent szükségszerűen egészen mást, mint locativussal, vagyis bonyolultabb e szócska használata, mint első pillanatra látszik.

Vizsgáljuk meg csak közelebbről például az accusativusos vonzatot! Ebben az esetben jelenthet a szócska -ra, -re-t, továbbá -on, -en, -ön-t, de van -hoz, -hez, -höz, sőt -képpen, -ként, vagy -kor, de még felé, irányában jelentése is, nem is beszélve az egyszerű, alkalmanként változó jelentésekről, mondjuk arról, hogy a **jedanput na godinu** évente egyszer, vagy hogy a **čamac na četiri vesla** négyvezős csónakot jelent. Az olvasó bizonyára megütközéssel fogadja, hogy a na szócska ennyi mindent jelenthet, de hát a szótár mindjárt példákkal is szolgál. Itt van mondjuk a -kor jelentésre: **doćići na Bažić** — karácsonykor eljövök. És ez még csupán az accusativusos vonzat. Ezenkívül a locativusos vonzat szintén jelenthet a -ra, -re és -on, -en, -ön mellett mást is, konkrétan -ban, -ben-t, mint a **čeka na vratima** (az ajtóban vár) példa is mutatja.

Már ebből is megállapítható, hogy a nagyszótár értelmező anyaga annyira bőséges, hogy az eddigi szerbhorvát kétnyelvű szótárakban nincs is rá példa, pedig például Ristić és Kangrga szerbhorvát—német szótára eléggé terjedelmes. A bőséges értelmezésre azonban a szótárhasználat gyakorlatában igen nagy szükség van. Mert igaz, hogy igen sokszor megelégedhetünk azzal, ha a szótárból megkapjuk a durva fordítást, hogy — mondjuk — a szerbhorvát **čale** apát jelent, viszont igen sokszor szükségünk van a hangulati jelentésre is: arra, hogy a **čale** nem is annyira apa, mint inkább apus, vagy argóban fater, öreg, sőt tájnyelven még ipa, após is. A szinonimák közötti árnyalati különbség pontos felmérése igen sokszor stílusbeli nehézségeket okoz, különösen egy irodalmi fordításban, mert csakis a pontosan megfelelő hangulati jelentés visszaadásával adhatunk az eredetinek minél tökéletesebben megfelelő, nem csupán jelentéshű, hanem ugyanakkor hangulathű fordítást is. Másrészt azonban a szinonimák közötti árnyalati különbségen kívül igen sokszor még valami rejtettebb, kevésbé ismert értelme, jelentése is van egy-egy szónak, s igen furcsán megtréfálhat bennünket a nyelv, ha nem állnak előttünk ezek a rejtettebb, ismeretlenebb, néha avultabb, máskor tájnyelvi jelentései is. Nos, a nagyszótár készítői — már az első két kötet tanúsága szerint is — arra törekedtek, hogy ezekben az esetekben is kellő tájékoztatást nyújtsanak.

Ennek megfelelően aztán nem sok olyan szót találunk ebben a nagyszótárban, mint például a **nadred** (felsőbb rendelkezés), vagy a **nadplanski** (terven felüli), amelyet csupán egy szóval, vagy kifejezéssel értelmez a szótár, sőt nem is csupán a felsorolt jelentések sokasága könnyíti meg a fordító dolgát, hanem a bemutatott gyakorlati példák is. Itt van például a **naginjati** szó. A szótár nem csupán az értelmezést adja, amely szerint a szó hajlik-ot jelent magyarul — képletes értelemben is, hanem ugyanakkor mindjárt példát is ad hozzá: **naginja gojznostii** — hízásra hajlamos (lám, a példa már eltérő szóval értelmez!). És szögezzük le mindjárt, számtalan ilyen eset van, amikor tulajdonképpen csak a teljes mondat adja meg a szó teljes értékét. Ezek a gyakorlati példák hozzásegítenek ahhoz, hogy a szótár használója még maga is keresgéljen az esetleges további árnyalati eltérések irányában, és ne elégedjen meg mindig az első, elé tárt, szó szerinti értelmezéssel.

Egy-egy szó értelmezéseinek felsorolásában ez a nagyszótár — mint már terjedelme és jelzi — olyan messzire jutott el, mint a tudományos akadémiai szótárait kivéve egyetlen más szótár sem. Annak idején, amikor a szótár első kötetének megjelenéséről írtam, néhány szótár összehasonlításával is rámutattam erre. Ezért most meglegekszem csupán az előző magyar szótárak közül mondjuk Hadrovics László legutóbbi megjelent és Brančić

és Derra múlt századvégi szerbhorvát—magyar szótárához hasonlítani ezt a Kovács Kálmán szerkesztette nagyszótárát. Csak úgy találomra megnézem az **oblačiti** igét. Hadrovics — szótára terjedelmének megfelelően — megelégszik azzal, hogy a szót öltöztet, felölt szavakkal értelmezi, illetve visszaható alakját (**oblačiti se**) 1. bebomul (idő), 2. öltözködik szavakkal fordítja. Brancićék szótára viszont az **oblač**... címszó alatt az **oblač-iti** igét csupán így értelmezi: öltöztet (vkít), felölt, ölt (ruhát), hozzátéve két szólast, a visszaható alakra pedig öltözködik, ruházkodik, borong, fellegesedik, felhőzik szavakat sorol fel. Bakotić szerbhorvát irodalmi szótára is ugyanezeket a jelentéseket említi meg. És most lássuk az új nagyszótár értelmezését! Íme: 1. öltöztet, 2. járat (valamilyen ruhában), 3. ruház, 4. hord, visel, 5. felhősít, felhővel beborít, és mindehhez még szemléltető példát is ad; a visszaható alakban pedig szintén három jelentést sorol fel, és pedig: 1. öltözik, öltözködik, ruhát vesz (fel) magára, 2. öltözködik, ruházkodik, öltözik, jár (hogy.) 3. borong, (be)borul, felhősödik, fellegesedik. Mindehhez hozzá kell tenni azt is, hogy a találomra kiragadott **oblačiti** szó nem tartozik a legtöbb jelentésű szavak közé, mert vannak szavak (begyűk fel már a **po vratiti**, vagy esetleg a **raščlaniti** is), amelyeknél még inkább meglátszik a szótárak közötti különbség az értelmezés bősége tekintetében.

Mindez azonban még mindig nem mutatja meg a teljes különbséget. Mert hát az értelmezés mértéke kifejezésre jut nem csupán az egyszerű jelentések felsorolásában, hanem a szóösszetételekben, egy-egy szóval alkotott kifejezések sokaságában is. Megint csak példának vesszük az **oblač** (felhő, felleg) szót, amely mögött a szótár felsorol néhány kifejezést, néhány szóösszetételt is. Íme: **perjasti oblač** penhelyfelhő, **oblač dima** füstfelhő, **oblač prašine** porfelhő, **oblač komaraca** szunyogfelhő, **oblač brige** gondfelhők, **provala oblača** felhőszakadás, **kisa pada na oblače** pásztárkban esik az eső, **nadneli su se crni oblači** sötét felhők tornyosulnak, **biti u oblačima** a felhőkben (fellegekben) járni, **nebu pod oblače** a magasba stb. Hadrovics mindebből csak az alapszót, a felhőszakadást és a porfelhőt sorolja fel, Brancić és Derra pedig megelégszik a felhő, felleg értelmezéssel, noha szóanyagban kétségtelenül jóval többet ad — ha elavultabb anyagot is —, mint Hadrovics.

Van persze a nagyszótárban igen nagy terjedelmű olyan szóanyag is, amát más, eddigi szótárakban hiába is keresnénk. Nem is kell szinte külön említeni, hogy helyet kaptak benne az új szavak, új fogalmak, új kifejezések (mondjuk a **radnički** címszónál megtaláljuk a **radnički savet** munkástanács, **radničko samoupravljanje** munkásönigazgatás szóösszetételeket is). Ide tartoznak a közhasználatú rövidítések is, mint például a **NOVJ** (Jugoszláv Népfelszabadító Katonaság — Hadsereg), az **APZ** (az antifasiszta nők frontja), vagy a **FNRJ** (JSZNK), a Jugoszláv Szövetségi Népköztársaság, azaz a zárójelbe tett megjegyzéssel, hogy ma **SFRJ**, aminek értelmezésére majd az S betűnél kerül sor.

A más szótárakból hiányzó szóanyagba tartoznak például az olyan szavak, mint a **čevapčići**, vagy a **ražnjići**, amelyekre voltaképpen nincs is megfelelő magyar szó, hiszen jugoszláv ételkülönlegességek, amelyek közül az első éppen ezért egyszerűen fonetikus írásban csevapcsicsának, kebabcsicsának értelmezi a szótár, zárójelben persze megadva a szükséges magyarázatot, hogy a csevapcsicsa voltaképpen rostélyon sült, kolbászka alakú vagdalt hús, a **ražnjići** esetében azonban még fonetikus szóátvitelt sem ad értelmezésként, csupán a magyarázatot adja meg, hogy mi is ez az ételkülönlegesség.

A nagyszótár anyagába tartoznak továbbá bizonyos tulajdonnevek is, például a férfi- és női nevek, mondjuk a **Petar** — Péter, kiegészítve persze a gyakori kapcsolatokkal: **Petar Veliki** Nagy Péter, a **Petar i Pavle** pedig kettős értelmezésben is, amelyek közül az egyik a naptári Péter és Pál, a másik azonban az átvitt értelem: pityüppalkó, akárki, bárki. Meg kell említeni továbbá a szótárba bekerült földrajzi nevekről is, és pedig nem csupán **Pariz** Párizs, **Petrograd** Pétervár (ma: Leningrád) és más hasonló párokról, hanem például a jugoszláviai nagyobb városok nevének szerbhorvátos és magyar alakjáról is (**Novi Sad** — Újvidék, **Pančevo** Pancsova). A földrajzi, illetve városnevek mellett azonban igen fontos anyagát képezik a szótárnak az ezekből alkotott képzések, például **Parizani** párizsi lakos, **Parizanka**

párizsi nő, **Parizlija**, utalással a **Parizanin** címszóra, vagy például, hogy hazai példát is említsünk, **Novogradisčanin** Nova Gradiska-i ember, **Novogradanin** Novi Grad-i ember stb.

A más szótárakból rendszerint hiányzó szavak közé tartoznak az idegen szavak is. Ebben a tekintetben persze sokszor igen nehéz dilemma elé kerülnek a szótárkészítők: hol is a határ? Mit is kell felvenni az idegen szavak közül, és mit nem? Bizonyára fölmerülhetnek olyan kifogások, hogy minek fölvenni a szótárba olyan szavakat, amelyek lényegében magyar formájukban is teljesen megfelelnek a szerbhorvátos formának, mint például a **doktor** szó, s amellet mindkét értelme megvan magyar és szerbhorvát nyelvben is, azaz a doktor, mint magas fokú képzettséget jelző cím és mint orvos is. Ebből azonban korántsem lehet általánosítani, annál kevésbé, mert egyáltalán nem ritka eset, hogy egy-egy idegen szónak a szerbhorvát nyelv más értelmezését is átvette, vagy pedig egyes értelmei nem honosodtak meg a közhasználatban, s ez szükségessé teszi a szótárba való felvételüket, hogy el lehessen kerülni az ebből adódó félreértéseket. Az efféle hibákra egyébként már Kossa János is rámutatott nemegyszer a Magyar Szóban és kötetben is megjelent nyelvészeti cikkeiben. Ezzel szemben kétségtelenül akadnak a szótárban olyan szavak is, amelyek felvétele minden bizonnyal feleslegesnek mutatkozik. És itt nem csupán a már előbb említett doktor szóra gondolok, ami még nem is egészen kivetnivaló, hiszen elvégre azt sem árt szótárilag leszögezni, hogy a szó alakja mindkét nyelvben azonos, ellenben tegyük fel az olyan szavakra, mint amilyen a **Perun**, azzal a megjegyzéssel, hogy Perun a mennydörgés istene a szláv mitológiában. Ez már talán nem annyira szótári, mint inkább lexikoni adat, s ennél fogva nem is a szótárba való. És ha már a lexikoni adatoknál tartunk, talán ugyanebből a szempontból fölösleges például a **Beograd** címszónál a Belgrád értelmezés mellett zárójelben feltüntetni, hogy történelmi neve Nándorfelétvár. Ez megint inkább csak lexikomba való.

Az idegen szavakhoz hasonlóan a szótárba való felvétel határvonalának megsabása okozza a legnagyobb gondot a némileg elavult szavak, a tájjellegű szavak, továbbá a szak kifejezések és ezzel kapcsolatban a botanikai és zoológiai fogalmak, az állat- és növénynevek esetében is. Itt van például az **aba** meglehetősen elavult szó. De hát állíthatjuk-e, hogy részbeni elavultsága miatt fölöslegessé vált értelmezése, amikor — mondjuk — még a magyar értelmező szótárban is benne van abaposztó formájában. Vagy nézzük csak a tájszavakat! Vajon fölösleges-e a **beskaran**, aminek három jelentése is van (1. kifogástalan, példás, 2. gondtalan, nyugodt, 3. gondatlan, hanyag), vagy a **bespara** (mosogatórongy) felvétele csupán azért, mert mifelénk nemigen hallhatjuk ezt a szót. Viszont az irodalmi művekben nemegyszer élénk bukkannak még ezeknél is ritkább, részben elavult, vagy tájszavak, s ha nincs a szótár, bizony úgy állunk előtűk, mint számár a hegyen. Vagy ha már az elavult szavaknál tartunk, hadd emlékezzünk meg arról is, hogy vannak egyes szavak, amelyek elavultságukban történelmivé váltak, s éppen ezzel kérnek helyet a szótár anyagában. Ide tartozik például a **domobran** szó, amely ugyan ma már nem él a köznyelvben, de nem veszítette el történelmi értékét sem egyik (homvéd), sem másik (Pavelić államában a reguláris hadsereg katonája) értelmezésében.

A szakszótári anyag természetszerűen túlnyomórészt nem kaphatott helyet ennek a nagyszótárnak az anyagában sem. Nem kis dilemmát okozott ezzel kapcsolatban, hogy benmaradjon-e (elsősorban a Ristić—Kangrga szótár példájára) a tömérdek botanikai és zoológiai kifejezés, a tömérdek, néha alig ismert állat- vagy növénynev. Lehet, hogy bizonyos szempontból túlzás is, hogy például az **običan** címszó alatt nem kevesebb mint 15 állatnevet és mintegy tíz növénynevet is felsorol a szótár, az **običan** szót más szavakkal párosítva, de hát beszélhetünk-e valóságos túlzásról egy relatív teljességre törekvő nagyszótár esetében? Erre a kérdésre hiába is próbálnánk hitelt érdemlő választ adni.

Azért persze a szótár jó oldalai mellett nem árt talán az sem, ha megemlékezünk egy-két vélt, vagy valódi hibáról is. Egészen természetes dolog például, hogy a címszavakban ígék esetében az infinitívust, azaz a főnévi

igenévi alakot találjuk, magyarban viszont egyes szám harmadik személyvel értelmez a szótár (eltérően a régebbi gyakorlattól, amely az egyes szám első személyt használta értelmezésre), mert hiszen a szerbhorvát címszóban az infinitívus után ott van az egyes szám harmadik személy ragja is. Viszont nem kellett volna ehhez a módhoz ragaszkodni szöveg közben is. Például a **čekati na vratima** nem azt jelenti, hogy az ajtóban vár, hanem azt, hogy az ajtóban várni. Minden bizonnyal inkább a **čekati-t** kellett volna **čeka** formára rövidíteni, mert így bizonyos értelemben megtévesztő az értelmezés.

Egy másik észrevétel, hogy a **Rom** címszónál talán kevés az egyszerű rom értelmezés (még akkor is, ha ott van mellette zárójelben segítségül a **Ciganin** szerbhorvát megjelölés), éspedig nem csupán azért, mert a magyar olvasó, aki történetesen nem ismeri a **Ciganin** szót, ilyenformán összetévesztheti valami épületmaradvánnyal, hanem még inkább azért, mert a magyar értelmező szótár is a hosszabb roma alakot tünteti fel a cigány megjelölésére, az idegen szavak szótárától eltérően.

És talán megkockáztathatom azt a megjegyzést is, hogy fölösleges egy szótárban olyan szólásokat felsorolni, amelyekre egyúttal nem adjuk meg a pontos magyar megfelelőt is. Az **oblak** címszónál például van egy példa is: **zapamtiti kao lanjski oblak**, s a szótár azzal a zárójelben tett megjegyzéssel, hogy (szó szerint) úgy értelmezi ezt a mondatot: emlékezik rá, mint a tavalyi felhőre. Itt nem csupán az infinitívust tartom rossznak, hanem a szó szerinti fordítás közlését is, mert hiszen ez a mondat a magyar embernek, a magyar fülnek nemigen jelent semmit. Nem vagyok ugyan biztos benne, hogy valóban ezt jelenti, de talán jobb lett volna a szó szerinti fordítás helyett valami olyasmi, hogy: nemigen jegyezte meg, vagy hogy: csak homályosan emlékezik rá, mert én ezt érzem ki a szerbhorvát mondatból.

De hát ne kutassuk a hibákat! Bizonyos, hogy kétezer oldal terjedelmű szótári részben előfordulnak hibák, következetlenségek is, annál is inkább, mert hiszen — mint már említettem is — maguk a kiinduló alapul szolgáló szótárak sem voltak hibamentesek, az alapul vett szótárak sem voltak mindig következetesek. Ez a két haragoszöld színű kötet azonban, amely már elfoglalta helyét könyvespolcunkon, annyi értékkel ajándékoz meg bennünket, hogy itt-ott mutatkozó hibáit azonnal hajlandók vagyunk elfelejteni, és csupán az értékeknek örülni. És hogy örömünk még teljesebb legyen, arról gondoskodott a szabadkai Minerva nyomda is, amely — bár egyáltalán nem volt semmiféle gyakorlata szótárkészítésben — mégis igen izléses köteteket tett le asztalunkra.

Türelmetlenül várjuk hát a harmadik kötetet is. És utána a feladat második részének megvalósulását: a szerbhorvát—magyar rész után a magyar—szerbhorvát rész elkészülését is.

KOLOZSI TIBOR

HARCUKRÓL TUDNI KELL

BRINDZA KÁROLY: *Mondd el helyettem, elvtárs...*
Forum, Újvidék, 1971.

A munkásosztály harcosai közül a kegyetlen küzdelemben fizikailag sokan megsemmisültek, de eszményképpé válnak, ha tudunk róluk, számon tartjuk cselekedeteiket, felmérjük harcuk értékét és meghatározzuk történelemalkító szerepüket. A kortársak még emlékeznek rájuk, de mit tud róluk a mai fiabalság, és emléküket megőrzí-e majd az utókor, ha nem marad írásos hagyaték róluk, azokról, akik vérükkel, életükkel váltották meg az osztályharcok, a munkásmozgalom, a tudatos pártmunka során szülőföldünk békéjét, a társadalmi átalakulást, a dolgozó tömegek évszázados törekvéseinek megvalósulását.